

ביאורים

בפרק זה מברר הרב קוק מהם היסודות השונים העומדים בבסיס תהליך התשובה. בין היסודות מצביע הרב על בקשת האמת, עליו הרצון, הכרת החטא ועוד. הפסקה הראשונה מלמדת אותנו על הקשר בין הכרת האמת לתשובה. השקר, כידוע, אין לו רגליים. משמעות הדבר היא שהשקר איננו מחזיק מעמד לאורך זמן. הוא יכול להתמיד למשך זמן מוגבל בלבד. האמת, לעומתו, יכולה להיעדר לפעמים למשך זמן מסוים, אך סופה שתתגלה. ההכרה שעולמנו מואר מאור האמת האלוהית, מולידה את הרצון לשוב בתשובה. ההנחה היא שכל סטייה מן האמת האלוהית היא רק 'צל חולף'. אין סיכוי שמהלך המתנגד לרצון ה' יחזיק מעמד לאורך זמן. לכן, מתעורר באדם רצון לשוב אל האמת ולדבוק בה, לשוב אל מה שנצחי וקבוע ולא אל העראי והחולף. תנועה פנימית זו היא תשובה מאהבה. המניע להזנחת החטא הוא ההבנה שהחטא איננו דבר בר קיימא, אלא סוג של אשליה שעתידיה להתפוגג. בפסקה ב' הרב קוק מלמדנו מהו מרכז האישיות של האדם אשר ראוי להתייחסות מיוחדת. הרב מלמד, שהרצון הוא עיקר מרכז האישיות. כאשר הרצון האנושי עולה מעלה - אין קץ לטוב שנובע ממנו. לעומת זאת, אין מצב נורא יותר מאדם שרצונו שפל ועכור. בכך מצביע הרב על הנוק הנורא שמביאה תרבות שעיקר עיסוקה הוא במישור החיצוני (=טכנולוגי, תעשייתי וכדו') של החיים. תרבות זו מניחה את הרצון בגסותו הבהמית. במצב זה, היכולת רבה אך השימוש ביכולת זו מוביל אל תאוות שפלות ושאר רצונות נמוכים. לכן, חשוב לזכור שהתשובה היא קודם כל - עליו הרצון. העלאת שאיפות החיים למקום עליון ומתוקן יותר.

הרחבות

• אמונה ומדע - השלמה הדדית

שְׁפָל עֲמַל הַמַּדְעַ צְרִיף שִׁיהִי מִכֵּן אֶל הַיְסוּד הָאִידיאָלִי לְתוֹן לְרִצּוֹן הָאָנוּשִׁי אֶת הַפְּנִים הַיּוֹתֵר טְהוֹרִים הָרְאוּיִים לוֹ. בפסקה זו הרב קוק מסביר להיכן צריך המדע לכוון את כוחותיו. הסתכלות חיובית זו על עבודת המדע מוצאת ביטוי במקום אחר: "האמונה נותנת את המגמה של היש, והמדע את הדרכים איך מכירים ותופסים אותה. אם יתעצל האדם בהישירת הדרכים, תתעלם ממנו המגמה, ואם יחדל להיות עורג אל המגמה, יאבדו כל הדרכים את ערכם, וסופם להתעוות. הצד המדעי שבאמונה הוא תמיד בערך של דרך למגמה, והצד האמוני שבמדע הוא הערך המגמתי של הדרך" [שמונה קבצים, קובץ א תקע"ט]. לפי דברי הרב קוק, האמונה מעניקה לאדם את ההבנה שלעולם יש משמעות והוא מתקדם לכיוון מטרה מסוימת, והמדע מעניק לאדם את הכלים שיעזרו לו להבין משמעות זו.

כיוון דומה מופיע ב'אורות האמונה', שם הרב קוק מסביר ש"הבקורת המדעית הקרה, והאמונה הפיוטית הנלהבה" יוצרים יחד את רוח האדם. מחד גיסא, אמונה לוחטת ותשוקה לקודש, ומאידך גיסא, כלי מחקר קרים לניתוח והבנת המציאות האלוהית.

שאלות לדין

- א. 'הרגשת האמת היא יסוד התשובה' - איזו משמעות יכולה להיות לדברים אלו בחיים שלנו?
- ב. מדוע האמת קשורה במיוחד לשעת השינה?

לעילוי נשמת צבי בן ר' שמריהו הי"ד

עצמיותו - עצמיות הרצון התפוך להיות אידיאלית, מושלמת. **זְהֵמַת עֲבוּדָה זְרָה** - בעבודה זרה אין את עליו הרצון אל האלוהים כי אם שעבודו אל רצונות נמוכים. **אֲשֶׁר דָּם יִדְבְּנָה** - מביאה לידי שפיכות דמים. **הַתְּכַנְנָה** - המידה, תכונת הנפש. **מַעֲמֵק עֲבוּר לְפֶתַח תְּקוּהָ** - [הושע ב יז] עמק שהיה מושחת (מקולקל הוי"ו) 'הפוך למקום טוב. **תְּלוּאִים לְמִשְׁבְּתֵי** - [הושע יא ז] למרות הצרות, עם ישראל תלויים ומסופקים אם לשוב אלי בתשובה. **מִשְׁבָּה יִשְׂרָאֵל** - המורדת.

פָּרֵק טו יסודות התשובה לפרט ולכלל

א. הרגשת האמת היא יסוד התשובה. ההפְּרָה, שהעולם פלו וכל הופעותיו הוא רק הִזְרָה^א מִמַּעֲטָה לְבוֹשׁוֹ^ב שֶׁל אֹרֹת הָאֱמוּנָה הַמְחַלְטָה^ג הַאֱלֹהִית, מְשַׁרְיֶשָׁה בְּלִב אֶהְבֵּת אֶמֶת בְּהִירָה, וְכָל הַבְּטָאָה מִנְגֵדָת^ד לִיסוּד הָאֱמוּנָה, בֵּין שֶׁהִיא בְּדַבּוּר בֵּין שֶׁהִיא בְּתוֹנְעָה וּבְמַעֲשָׂה, הִרִי הִיא נְטוּלָה מִן הָעוֹלָם, עֲבוּרָה מִהַפְּצִיאוֹת^ה וּמִסְלָקָה^ו מִן הַחַיִּים. וְהַבְּקִרָת הַעֲצָמִית^ז, כִּשְׁהִיא חוֹדְרָת יָפָה בְּתוֹכֵיהָ שֶׁל הַנֶּפֶשׁ וּמְבַרְרָת יָפָה אֶת כָּל הַנְּעֻשָׁה וְהַגְּיוּי^ח, הִיא מַעֲמֵקֶת אֶת הַחֲרֻטָּה עַל כָּל הָעֲדוּרִים^ט מֵאֹרֹת הָאֱמוּנָה שֶׁבְּהוֹפְעוֹת הַחַיִּים שֶׁל הָאָדָם, וּמְרַגְּשָׁה אֶת הַנְּטוּלָה אֶת הַפְּעוּר וְאֶת הָאֲפְסוּסִית שֶׁלוֹ. וְשֶׁב הָאָדָם אֵז בְּתוֹבָה מֵאֲהָבָה אֶל אֹרֹת הָאֱמוּנָה. וְתַלְמִיד חָכֵם גַּם כֵּן מְבַעֵי לִיָּה לְמִימָר חַד פְּסוּקָא דְרַחֲמִי^י בְּעֵלּוֹתָ עַל עַרְשׂוֹ^{יא}, לְהַפְקִיד רוּחוֹ^{יב} לְמַקּוֹר הָאֱמוּנָה, לְהַחֲלִיף כֵּחַ לְעַבּוּדַת הָאֱמוּנָה בְּתוֹרָה דְּכַתִּיב בָּהּ אֱמוּנָה^{יג}, כְּגוֹן: "בְּיַדְךָ אֲפָקִיד רוּחִי פְּדִיתָה אוֹתִי ד' אֵל אֱמוּנָתִי".

ב. הישרות והטהרה אומרת, שְׁפָל עֲמַל הַמַּדְעַ צְרִיף שִׁיהִי מִכֵּן אֶל הַיְסוּד הָאִידיאָלִי^א לְתוֹן לְרִצּוֹן הָאָנוּשִׁי אֶת הַפְּנִים^ב הַיּוֹתֵר טְהוֹרִים הָרְאוּיִים לוֹ^ג, לְעַדְוֵי אֶת הָרִצּוֹן, לְאֲמִצּוֹ^ד, לְקַדְשׁוֹ, לְטַהֲרוֹ, לְהַרְגִּילוֹ בְּחֻנּוּכִים שׁוֹנִים^ה שֶׁתְּהִיָּה שְׂאִיפָתוֹ תְּמִיד רוֹמְמָה וְשִׂגְיָה^ו. יְתַעַסְקוּ הַמַּדְעִים^ז אִיךָ לְהוֹצִיא מִן הַפֶּחַ אֶל הַפַּעַל אֶת כָּל הַפְּרָטִים, שֶׁהַרְצוֹנוֹת הַטּוֹבִים וְהַיִּשְׁרִים הַשׁוֹלְטִים פְּעוֹלִם שׁוֹאֲפִים אֲלֵיהֶם, וְהֵם הֵם כָּל צְרִכֵי הַחַיִּים הַהִגְוִיִּים הַחֲמִירִים וְהַרוּחָנִים, אֲבָל מְרוֹם פְּסָגָת^ח מְטַרְתֵּם הַכְּלִלִית צְרִיף לְהִוֹת עֲדִינוֹתוֹ שֶׁל הָרִצּוֹן עֲצֻמוֹ, בְּהִירוֹתוֹ הַשְּׁכִלִית שֶׁל הָרִצּוֹן וְהַתְּאֲדָלִיּוֹת עֲצָמִיּוֹת^ט.

ואוי לה לְאָנוּשִׁיּוֹת פְּלָה כִּשְׁהִיא סְרָה מְדַרְךָ הִשְׁרָה, וְתַחַת לִיֶּסֶד אֶת הַמְּרַכֵּז שֶׁל כָּל הַהַשְׁלָמוֹת עַל הַבְּסִיס שֶׁל עֲלֵי הָרִצּוֹן, תִּנְיִח אֶת הָרִצּוֹן עֲצֻמוֹ בְּגִסוּתוֹ, בְּלֹא עֲבוּד וְעֲלוּי, וְכָל עֲמָלָה יְהִיָּה רַק לְמֹלָא אֶת הַתְּאֻוֹת הַרְצוֹנִיּוֹת, שֶׁהֵן זֻרְמוֹת פְּנַחַל גְּפִרִית, וְכָל מִינֵי גִיהֶנֶם שׁוֹלְטִין בָּהֶן. אֵז נּוֹפֶלֶת הִיא הָאָנוּשִׁיּוֹת בְּכִלְלוֹתָהּ בְּרִשְׁתָּהּ הַנּוֹרָא וְהַמְּכַעֵר שֶׁל זְהֵמַת עֲבוּדָה זְרָה^א, אֲשֶׁר דָּם יִרְדְּפָנָה^ב, וּמִמַּעֲמָקִים תִּקְרָא אֶל אֵל אֱלֹהֵי אֱמוּנָתוֹ, לְשׁוּב אֶל הַתְּכַנְנָה^ג הַקְּדוּשָׁה שֶׁל יְסוּד הַהִשְׁתַּדְּלוּת הַכְּלִלִית לְעֲלֵי הָרִצּוֹן. וְ"אֵז תִּקְרָא וְד' יַעֲנֶה תִּשְׁעֶנּוּ וַיֹּאמֶר הַגִּי" כִּי "קְרוּב ד' לְכָל קְרָאָיו לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאָהוּ בְּאֱמוּנָתוֹ". וְזֶהוּ כָּל יְסוּד הַתְּשׁוּבָה: הַתְּעֵלוֹת הָרִצּוֹן וְהַשְׁתַּנְּנוֹתוֹ לְטוֹבָה, לְצִאֵת מִחֻשָּׁף לְאֹרֹת וּמַעֲמָק עֲכוּר לְפֶתַח תְּקוּהָ^ד. וְעַמֵּי תְלוּאִים לְמִשְׁבְּתֵי^ה, "שׁוּבָה מִשְׁבָּה יִשְׂרָאֵל"^ו, "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ד' אֱלֹהֵיךָ".

העולם פלו... הוא רק הזרחה - העולם כולו נברא מהארה. **ממעטה לבושו** - לבוש חיצוני. **המחלטה** - המוחלטת. **הבטאה מנגדת** - התבטאות המתנגדת. **עבונה מהמציאות** - במהותה היא דבר שיעבור ויעלם מן המציאות. **מסלקה** - מסולקת במהותה. **הבקרת העצמית** - הביקורת, חשבון הנפש של האדם על עצמו. **ההגוי** - הדיבור והמחשבה של האדם. **העדר** - נעדר, חסר. **הנוול** - הקלקול. **ותלמיד חכם וכו'** - הגמרא אומרת [ברכות ה ע"א] לגבי קריאת שמע שעל המיטה שגם תלמיד חכם שתורתו מגינה עליו, צריך לומר פסוק אחד של רחמים כגון בידך אפקיד רוחי וגו' שעניינו לכוון עצמו מחדש אל האמת. **ערשו** - מיטתו. **להפקיד רוחו** - אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה. **תורה דכתיב בה אמת** - התורה נקראת אמת. **היסוד האידיאלי** - היסוד הרוחני שבמציאות. **הפנים** - הצורה. **לעדן** - להפוך את הרצון לעדין. **לאמצו** - לחזקו. **בחננוכים שונים** - באמצעות דרכי חינוך שונים על מנת... **שגיבה** - חזקה. **יתעסקו המדעים** - תפקידם של המדעים העוסקים בפיתוח העולם ושכלולו. **מרום פסגת** - השיא, גובה המטרה הכללית. **והתאדליות**